

ВІДТІНКИ КОМІЧНОГО: САТИРА, ГУМОР, ІРОНІЯ

УДК 821.161.2.-2.09:82.3“195”(043.5)

Скорина Л. В.,
кандидат філологічних наук, доцент,
Черкаський національний університет ім. Б.Хмельницького,
skoryna@ukr.net

СПЕЦИФІКА ГОГОЛІВСЬКОГО ІНТЕРТЕКСТУ В САТИРИЧНІЙ ПРОЗІ КОСТЯ ГОРДІЄНКА 20-Х РОКІВ ХХ СТ.

Анотація

У статті головна увага зосереджується на типології і функціях оприявлення Гоголівського інтертексту в сатиричній прозі Костя Гордієнка 1920-х років. З'ясовано, що у повісті К. Гордієнка “Автомат. Гнила Печериця” й романі “Славгород” найактивніше побутують інтертекстами з “Вечорів на хуторі біля Диканьки”, згадуються також “Повість про те, як посварилися Іван Іванович з Іваном Никифоровичем”, “Портрет” і “Мертві душі”. Гоголівські прототексти оприявнюються найчастіше через паратекстуальні цитати й алюзії. Рідше застосовуються елементи кодової інтертекстуальності, семантичні форми (інтертекстуальні мотиви, традиційні образи), а також зразки системно-текстової референції (запозичення прийому, стилізація – особливо у повісті “Автомат”). Принципово важливими видаються не так зовнішні текстуальні перегуки, як орієнтація К. Гордієнка на гоголівські принципи моделювання художнього світу (“міфотворчість”, очуднення, гротеск тощо).

Ключові слова: інтертекстуальність, Гоголь, українське письменство 20-х років ХХ ст., претекст, заголовок, епіграф, алюзія, кодова інтертекстуальність, традиційні мотиви й образи, стилізація.

Summary

Mykola Hohol is one of the key figures in the context of Ukrainian literature of the nineteenth and twentieth century. In the Ukrainian literature of 1920's the interest to the work of Mykola Hohol was really significant and V. Shevchuk qualified this effect as “Hohol's boom”. Hohol's inter-texts are actively used in the works of M. Khvylovyi and K. Hordiienko. The central pretext of K. Hordiienko's novel: “Automation. Rotten Champignon” is “Evenings on a Farm near Dykanka”, also “The Tale of How Ivan Ivanovych and Ivan Nykyforovych quarreled” and “The Portrait” are mentioned here.

Key words: intertextuality, Hohol, Ukrainian literature of 1920s, pretext, title, epigraph, allusion, code intertextuality, traditional motives and images, stylization.

Ім'я Костя Гордієнка (1899-1993) в сучасному науковому дискурсі практично відсутнє. Найвідомішим твором письменника залишається трилогія “Буймир”, однак його доробок значно масштабніший. Лише протягом 1920-х була опублікована низка оповідань і повістей, а також роман “Славгород” (1929). Дебютним твором прозаїка було оповідання “Федько” (1925), згодом вийшли “На руїнах монастиря” (1925), “Як я був редактором повітової газети” (1925), “Кривий Зуб і Клишоногий” (1925), “Баржа” (1926), “Харчевня “Розвага друзів”” (1926), “Автомат” (1928). Вказані твори стали серйозною заявкою К. Гордієнка на вагоме місце в літпроцесі, однак протягом 1930-х під тиском тоталітарної системи письменник

поступово перейшов на соцреалістичні “рейки”. Це гарантувало йому увагу радянських літературознавців і забуття сучасних дослідників.

Вплив М. Гоголя на українське письменство XIX–XX ст. важко переоцінити. Як слушно вказував Г. Грабович, “як і в XIX ст., коли українство себе осмислювало і відкривало, так і тепер, коли воно напевно почне себе переосмислювати і наново відкривати, Гоголь становитиме *точку опори й базу пізнання*; “наш трагічний земляк”, як його звеличав Хвильовий, попри всю свою неповторність і дивність, є *дзеркалом нашої колективної та історичної неповторності й дивності*” [7, 77]. Зацікавлення українських письменників 1920-х рр. творчістю М. Гоголя було таким масштабним, що дослідники кваліфікують його як гоголівський “бум”. На думку С. Ленської, це зумовлене тим, що Гоголь “торкався таких проблем, як “людина і державний апарат”, “людина і її внутрішній світ”, що набули першорядного значення в період національних і літературно-мистецьких змагань того часу” [11, 104]. Гоголівський вплив на літературу, як зазначає дослідниця, реалізувався у двох аспектах: “1) *міфологічно-гротесковій складовій письменницького стилю*, що мала продовження в “хімерній прозі”, та 2) *нещадній гоголівській сатурі*, його “сміхові кризь сльози” з увагою до проблем “маленької людини”, гострої критики бездушного бюрократичного апарату” [11, 103] (тут і далі курсив мій – Л. С.). Відлуння гоголівської містики, авторської картини світу, поетики С. Ленська простежує у творчості К. Поліщука, О. Громіва, Ю. Шпола, З. Дончука, М. Хвильового, А. Гака, Ю. Вухналя, І. Сенченка та ін. [11].

М. Кушнерьова визначає такі етапи осмислення гоголівського “тексту” в українському письменстві XIX – першої третини XX ст.: перший (50-60 рр. XIX ст.) характеризується створенням текстів-епігонів, свідомо орієнтованих на копіювання сюжетів уславленого письменника [10, 28]; другий пов'язаний із “появою різноманітних за своїми жанровими особливостями інсценізацій прози М. Гоголя, у яких був максимально збережений гоголівський дух і текст. Хронологічно цей період збігається з діяльністю славнозвісного театру корифеїв” [10, 29]; третій “припадає на 20-ті – поч. 30-х рр. XX ст. і характеризується включенням гоголівських мотивів і сюжетів до оригінальних текстів авторських творів. (...) Гоголівський вплив чітко окреслений у творчості М. Куліша, М. Хвильового, В. Підмогильного, М. Йогансена, А. Любченка, І. Сенченка” [10, 30].

Є. Прохоренко студіює гоголівський інтертекст у творах М. Хвильового, Ю. Яновського, Остапа Вишні, В. Підмогильного, М. Куліша та ін. [15]. Матеріали її дисертація найближче підходять до проблематики цієї статті, однак з усього різножанрового доробку К. Гордієнка авторка (вслід за Т. Гундоровою) звернула увагу лише на нарис “Ярмарок у Славгороді” (який насправді є 10-м розділом роману “Славгород”). Варта уваги також стаття Т. Шарової “Сатиричні твори Костя

Гордієнка в його ранній творчості: повість “Автомат” і роман “Славгород” [17], у якій мова (між іншим) йде і про гоголівське “відлуння” у творах К. Гордієнка. Утім ця студія не вичерпує заявлену проблему, аналіз елементів гоголівського інтертексту представлений у ній фрагментарно. Це зумовлює певну наукову новизну пропонованої розвідки.

Мета статті – дослідити різновиди і функції Гоголівського інтертексту в сатиричній прозі К. Гордієнка 1920-х років. Методологічно ця розвідка спирається на засновки М. Шаповал, а саме на робочу модель *вузької впізнаваної інтертекстуальності*. На думку дослідниці, про інтертекстуальність варто вести мову лише тоді, “коли автор вияскравлює взаємодію між текстами, робить її досяжною для читача за допомогою специфічних засобів, а читач, зі свого боку, через інтертекстуальні відсилання осягає авторську інтенцію у процесі власної інтерпретації тексту” [16, 291]. На цьому етапі дослідження в літературі 1920-х рр. зафіксовано **87** гоголівських інтертекстом, найчастіше вони зустрічаються у творах М. Хвильового й К. Гордієнка. І якщо творчість Хвильового нині доволі активно вивчається, то про другого автора є сенс поговорити докладніше.

Найширше гоголівський інтертекст репрезентований у повісті К. Гордієнка “Автомат (Гнила Печериця)” [3]. Центральним претекстом цього твору є “Вечори на хуторі біля Диканьки”. Активність апелювання до цієї гоголівської збірки не випадкова. Можна вести мову про низку факторів – об’єктивних і суб’єктивних – які до цього спричинилися. До них належать: частотність публікації збірки, її популярність в читацькому середовищі, оригінальність художнього світу тощо. Як вказує Т. Гундорова, “навіть у ювілейний 1902 рік, попри всі спроби зблизити канон Гоголя інтелігентної публіки і канон Гоголя народного, серед численних видань творів (загальний тираж перевищив два мільйони) мало не половину становили повісті з “Вечеров” і “Тарас Бульба” [8, 337]. Вочевидь, К. Гордієнка заворожував колоритний український світ Гоголівських “Вечорів...”, у якому химерно переплелися фантастика і реальність, романтичні описи природи й ліризм любовної фабули, пригоди й випробування, народні вірування й забобони. Як слушно вказує Т. Гундорова, “у “Вечорах на хуторі біля Диканьки” Гоголь розробив таку модель середньої популярної літератури, яка була водночас близькою і читачеві з народу, і читачеві з вищого класу” [8, 300]. У 30-ті рр. популяризація повістей Гоголя із циклу “Вечори на хуторі поблизу Диканьки” набула ідеологічного відтінку. На думку С. Моллер-Саллі, це можна пояснити “абсолютно реальними, ідеологічно виправданими факторами: утвердженням “народності радянської влади”, пропагуванням “радянсько-російського патріотизму”, розповсюдженням “анти-інтелектуалізму”” [14, 516].

У “Вечорах...”, як зауважив Ю. Манн, була художньо реалізована “концепція України як цілого материка на карті всесвіту, з Диканькою, як своєрідним центром” [12]. Подібне завдання ставив перед собою і К. Гордієнко, однак зробити це він планував на матеріалі пореволюційного українського містечка. Белетрист творчо засвоїв гоголівські принципи конструювання художнього світу; при цьому він спирається на розтиражований у культурній свідомості імідж українців як “народу, що співає й танцює”, а України – як “світу веселоців, любови, сентименту й щасливих розв’язок” [7]. Цікавими видаються рефлексії О. Киченка про Гоголівський міф України. Дослідник нотує: “Гоголь, безсумнівно, міфотворець у всіх проявах свого творчого “я” (...) Головним результатом міфотворчості виявляється особлива гоголівська інтерпретація дійсності як “міражу”, “фантазмагорії”, “гротескного”, “примарного світу”. У цьому зв’язку принциповим і ключовим є саме прийом Гоголя, що ґрунтується на елементах несподіваної оцінки, зміщення ракурсу, “повертання” предмету його особливим, ніби знайомим, але незвичним боком” [9, 7]. В. Мацапура зауважує, що “створюючи міфопоетичний образ України у “Вечорах” і “Миргороді”, Гоголь “очуднює” буденне життя” [13].

Твердження про міфотворчість і одивнення можуть бути перенесені й на сатиричну прозу К. Гордієнка. Художній світ Славгорода й Гнилої Печериці також є не реалістичною проекцією українського села за радянської доби, а “міфом”; спираючись на художні відкриття Гоголя, белетрист містифікує дійсність, надає їй гротескних, фантазмагоричних рис. Гнила Печериця поєднує прикмети двох гоголівських топосів – Диканьки й Миргороду. За версією прозаїка, це “просто *зачароване місце*” [3, 7] (алюзія на однойменну повість М. Гоголя більш ніж очевидна). У повісті “Автомат” немає ні фантастики, ні персонажів народної демонології (як у Гоголя), химеричною видається сама місцевість, де буйно ростуть печериці, а назва села відроджується, не дивлячись на потуги місцевої влади хоч якось її облагородити. Персонажі К. Гордієнка, як і гоголівських “Вечорів...” та “Миргорода”, переймаються дріб’язковими щоденними справами. Глобальні історичні процеси їх не зачепили, змінилися лише зовнішні атрибути повсякденного життя (червоні прапори на вулицях, портрети радянських діячів, мітинги, політінформації, радянські свята).

До першого розділу повісті К. Гордієнко обрав за епіграф рядки з гоголівської “Майської ночі”: “Ви знаєте українську ніч? Ні, ви не знаєте української ночі!” [3, 5]. Оскільки цей розділ (на відміну від наступних) не має заголовка, епіграф автоматично переноситься на весь твір. Мотто можна сприймати як риторичну формулу-твердження. Безпосередньо гоголівський прототекст відлунює наприкінці першого розділу: “Настає *місячна* (над луками туман), *чарівна* (гавкають собаки), тиха (кумкають

жаби), оспівана поетами (горлають п'яні парубки), *повна екстазу* (заходиться п'яна гармонія), напоєна липневими *пахощами* (парує гній), українська (ростуть печериці), *запашна ніч!*" [3, 13-14]. У "Вечорах..." привертають увагу поліфонічні описи прекрасної української природи. Пейзажі у творах К.Гордієнка типологічно подібні до гоголівських – такі ж колоритні, але водночас лаконічніші, менш орнаментальні. Характеристики гнилопечеричанської молоді також подібні до гоголівських: парубки полюбляють бійки й штукарство, дівчата такі ж вродливі (як Параска із "Сорочинського ярмарку"), так само полюбляють кокетувати з парубками й зазирати в дзеркало (як Оксана з повісті "Ніч перед Різдом"). Фінальні рядки першого розділу повісті "Автомат" ("А співають як у Гнилій Печериці! Ви не чули? Тоді ви нічого не чули. Голоси повні млости, місячного забуття, довго тягнуться, мов телеграфний дріт, у зоряне небо вгрузають" [3, 14]) перегукується з початком Гоголівської повісті "Майська ніч, або Утоплена". Щоправда, невмолимий час накладає відбиток на пісенні уподобання: якщо Левко у Гоголя виявляє почуття до коханої піснею "Сонце низенько, вечір близенько", то смаки тогочасної молоді тяжіють до т.зв. "міського романсу" ("Ах, ночувала три рази, Не дивилась у глаза").

Поруч із "Вечорами..." у першому розділі повісті К.Гордієнка оприявнюється ще один ключовий гоголівський прототекст – "Повість про те, як посварилися Іван Іванович з Іваном Никифоровичем". Спочатку це відбувається на рівні алюзій: почесний громадянин Гнилої Печериці Салов "кохався у голубах" (як Іван Никифорович) і дуже любив співати на криласі (як Іван Іванович). Згадуючи про ворожнечу двох непримиренних опонентів (Салова й Петра Люшні), белетрист констатує: "Коли-б автор мав *талант Гоголів* – розповів-би про це" [3, 6]. У наступному абзаці міститься пряма переадресація до "Повісті...": "Старі люди кажуть, що тут з давніх-давен, *ще коли не сварились Іван Іванович з Іваном Никифоровичем*, гнилі печериці водились" [3, 6]. Вказане засвідчує генетичну спорідненість твору К. Гордієнка з гоголівським прототекстом.

До переліку традиційних гоголівських топосів належить Ярмарок. Початок другого розділу повісті "Автомат" типологічно нагадує "Сорочинський ярмарок". Аби цей асоціативний ланцюжок не видавався реципієнтові випадковим, письменник у "ремарці" прямо апелює до Гоголя: "Уздівши за вікном смагляве, як каштан, жваве білозубе лице, кучеряву, чорну, мов смола, голову цигана (*з легкої руки Гоголя вони ще й досі вештаються по ярмарках*), Кудь зірвався з місця" [3, 15]. Крім того, у другому розділі накреслюється ще один рівень перегуків із Гоголівським прототекстом. Як слушно вказує Т. Гундорова, "для тих, хто полюбляє читати любовні романи, водевільний сюжет "Сорочинського ярмарку" дає два варіанти тексту: один – фольклорно-романтична історія кохання Параски і Грицька, призначена для селянської публіки, інший –

виконана у жанрі популярної літератури і призначена для міщанської публіки оповідь про залицяння поповича Афанасія Івановича до Хавронї Никифорівни” [8, 341]. У повісті К. Гордієнка також пунктирно накреслюються дві любовні лінії. Першу можна умовно назвати “романтичною” (залицяння Кудя до бібліотекарки Діни), а другу – “бурлескною” (стосунки Кудя й Тамари Мефодіївни). К. Гордієнко часто використовує гоголівські інтертекстеми для увиразнення характеристики персонажів. Так, у другому розділі, представляючи читачам героїв, письменник констатує: “В Кудя були чорні очі й синє “галіфе”. В Люшні навпаки – сині очі й чорне “галіфе”” [3, 17]. Цей прийом контрастної подібності має витoki в гоголівській характеристиці друзів-антиподів: “Иван Иванович худоцав и высокого роста; Иван Никифорович немного ниже, но зато распространяется в толщину. Голова у Ивана Ивановича похожа на редьку хвостом вниз; голова Ивана Никифоровича на редьку хвостом вверх” [2].

Другий гоголівський епіграф міститься в третьому розділі. Його джерелом є передмова до другої частини “Вечорів...”: “Скажіть по совісті, добрі люде, чували ви де-небудь, щоб яблука пересипали канупером? Кладуть смородинного листа, нечуй-вітер, трилисника. Але щоби клали канупер?” [3, 30]. На перший погляд, це мотто не має чітких асоціативних перегуків із текстом, тому є потреба звернути увагу на глибші текстові структури. У творі М. Гоголя один із персонажів, прагнучи виявити ерудицію, втручається до справи, про яку не має жодного уявлення (як квасити яблука). Так само поводиться Кудь, коли повчає приїжджих художників, як їм малювати портрет Леніна (додатково виникають асоціації з повістю М. Гоголя “Портрет”).

Сліди гоголівського прототексту помітні і в п'ятому розділі повісті “Автомат”: Тамара Мефодіївна у Гордієнка схожа на гоголівську Солоху. Обидві героїні вмiли зачаровувати чоловіків; обидві готували смачні вареники; заради зустрічі з ними чоловіки готові були “зробити верстов 15-20 гаку” [3, 46]. Залицяння Кудя до Тамари Мефодіївни нагадують поведінку гоголівського дяка: “Коли б Кудь умів був говорити компліменти, то він, певне сказав би: з усіх квіток найпишніша, найясніша – ви, *дражайшая* Тамаро Мефодіївно!” [3, 48]. Позначене курсивом слово є виразним лексичним маркером, який переадресовує читача до Гоголівського прототексту (“А это что у вас, *дражайшая* Солоха?”). Нахваляючи вареники, Кудь насправді прагне інтиму. Аби гоголівська алюзія, закодована у цій сцені, не пройшла повз увагу читачів, К. Гордієнко скористався прийомом коментування: “Авторові закидали, що сцену цю він запозичив у Гоголя. В своє виправдання автор мусить зауважити, що в нашу добу, добу Великої Революції, вареники вважається за таку-ж смачну річ (невідомо ще, чи регрес це), як вважалось за старих гоголівських часів” [3, 58]. У цій картині ключовим претекстом є не “Ніч перед Різдвом”, а

шостий розділ “Сорочинського ярмарку” – сцена залицяння Афанасія Івановича до Хавронії Никифорівни.

Ще два мотто К. Гордієнко запозичив із Гоголівської “Повісті...” Сьомий розділ відкривається цитатою: “Іван Іванович особливо *не любить*, як йому в борщ попадає муха” [3, 63]. У тексті присутні всі три позначені курсивом гоголівські мотиви, які наводяться “порціями”: перший – роздратування й агресивна поведінка головного героя, пов’язана з проведенням ревізії в кооперативі (додаткові алюзії на гоголівського “Ревізора”); другий – дружина годує Кудя борщем; третій – після обіду Кудь відпочиває, а дружина відганяє від нього мух. У сцені частування Люшні також привертає увагу характерний мотив (“Вареники мало не самі плигали в рот”), який переадресовує компетентного читача до повісті “Ніч перед Різдвом”.

Останній гоголівський епіграф (у X розділі): “Чудова людина Іван Іванович. Він дуже любить дині” [3, 78], – виглядає парадоксально, адже йдеться тут не про дині, а про смерть головного героя. Думається, це мотто варто інтерпретувати, беручи до уваги лише першу частину “мессиджу”. У повісті К. Гордієнка у виступах промовців на похороні Кудя біографія небіжчика ідеалізується, вказуються лише чесноти й заслуги цієї “чудової людини”. А згадка про бабу Вівдю, яка винесла з комори нову свитку, викликає асоціації з “Повістю...” (початком другого розділу, в якому баба винесла з комори речі Івана Никифоровича для провітрювання).

У романі “Славгород” поруч із Гоголівським інтертекстом сусідять згадки про Г. Квітки-Основ’яненка, І. Нечуя-Левицького, М. Коцюбинського, біблійні й античні образи. На карті України можна відшукати щонайменше два Славгорода, однак немає потреби конкретизувати, який із них зобразив К. Гордієнко. Вочевидь, Славгород є умовним топосом, що асоціативно натякає на гоголівський Миргород (і Сонгород М. Хвильового). Белетрист так само, як і в попередньому творі, акцентує на винятковості змальованої місцини. Гоголівські твори рясніють епітетами “дивный”, “чудный”, “странный” – в описах Славгороду К. Гордієнко також послуговується численними епітетами й риторичними формулами (“Що то за місцевість, що то за край!” [5,3], “Славні люди, *славне* селище! Славгород і єсть. Ще дужче полюбили славгородці *чарівну* місцевість свою” [5, 5], “таких сіл небагато як Славгород” [5, 10]), милується прекрасною природою, захоплюється талантами місцевих жителів.

Текст роману випереджають два епіграфи – цитата з твору М. Гоголя й репліка “У Славгороді сам нарком рибу ловив” [6, 11]. Прикметно, що ці мотто наявні лише в журнальній публікації. Перший епіграф запозичений із “Ночі перед Різдвом”: “*Проїздом* через Диканьку, блаженної пам’яті *архієрей* хвалив місцевість, де лежить село” [6, 11]. Інформація, закладена в епіграфі, додатково продубльована в тексті. Між мотто й епіграфованим текстом існує прямий зв’язок: у Гоголівському епіграфі

фігурує архіерей – і в тексті роману також згадано, що “пресвітлий архирей о. Козодій, проїздом через Славгород на храм, як почув дзвін на дзвіниці Спаса, мов у соляний стовп обернувся” [5, 5].

Репертуар Гоголівських прототекстів “Славгороду” майже не відрізняється від повісті “Автомат”. Колоритна пейзажна замальовка на початку твору перегукується з гоголівським “Сорочинським ярмарком”. З цим же претекстом корелює опис ярмарку в Славгороді (I і X розділи). Ретранслюється у “Славгороді” й гоголівське кліше про українців як “народ, що співає й танцює” (згадки про хореографічні таланти краян актуалізують у свідомості реципієнта асоціації з тим же “Сорочинським ярмарком”). Прізвище Чуб також є промовистим гоголівським кодом (що переадресовує до повісті “Ніч перед Різдом”). Антропоніми Голоскоков і Голосмоков натякають на зв’язки з гоголівським “Ревізором” (вони подібні до персонажів-“двійників” Бобчинського й Добчинського). Гоголь полюбляє колоритні національно забарвлені антропоніми (Голопупенко, Макогоненко, Чухопупенко, Курочка, Смачненький, Свербигуз), К. Гордієнко, добираючи прізвища своїм персонажам, рухається у тому ж руслі (Люшня, Гнилорибов, Козоріз, Бугаєнко, Горнирука, П’явка, Чичибаба, Приблуда, Вирвихвіст, Заплюйський тощо).

Гоголівський “слід” помітний і портретах гордієнкових персонажів. Так, “ремарка” про зовнішність Собакевича та його дружини (“Когда Чичиков подкатил к крыльцу, он заметил выглянувшие из окна разом два лица: одно женское в чепце, узкое и длинное, как огурец, Другое мужское, круглое, широкое, несколько красноватое, как бывают хорошие молдаванские *тыквы*”) відлунює у “Славгороді” двічі – в характеристиці персонажів-двійників Каракая і Триндирички (“в діда Каракая – лисина засмагла, мов диня, в Триндирички – скидається на огірок” [5, 114]) і в портреті комсомолки Зіни (“Обличчя її, мов *тыква*, всміхалося сумішкою руди і олива” [5, 114]).

Образ славгородського “патріарха” діда Каракая, який полюбляє частувати гостей динями й розповідати про славу минувшину, нагадує Рудого Панька з “Вечорів...” Із цим гоголівським прототекстом перегукується й Каракаєва розповідь про фантазмагоричну історію конокрадів, яка трапилася в Чаколапівці. Згадка про візит царя до Славгороду перегукується з Гоголівською повістю “Майська ніч” (один із персонажів якої часто згадує про гостини цариці Катерини). В XI розділі Люшня дарує Приндисі на день народження лаковані черевички (асоціативно ця сцена перегукується з історією гоголівських Вакули й Оксани). Колоритна історія “про запеклу споконвічну боротьбу двох видатних мужів” Сорокасобаки й Свиргуна (бурлескно продубльована згадкою про сварку селян Чучмаря й Бульки) асоціюється з “Повістю...” Із цим же твором корелює й фінальний розділ – опис Славгороду: “*Баюри* скрізь. Школа ось щілину дала – піскуватий ґрунт. Провалля на Веселій

Горі закріпити тре', скоро їхати не можна буде. (...) А ятки скоро від вітру поваляться. Помії виливають на Коломацький шлях. По майдану *гуси, свині* лазять..." [5, 239].

Повістю "Автомат" і романом "Славгород" сліди гоголівського інтертексту в доробку К.Гордієнка не вичерпується. Бодай принагідно варто згадати й збірку нарисів "Вечори на хуторі під Красносілкою" [4], заголовок якої недвозначно вказує на центральний гоголівський прототекст. Щоправда, від гротеску й фантазмагорій гоголівських "Вечорів...", у цій збірці майже нічого не залишилося.

Висновки. У сатиричній прозі К. Гордієнка ключовими гоголівськими прототекстами є "Ніч перед Різдвом" і "Повість про те, як посварився Іван Іванович з Іваном Никифоровичем". Рідше автор апелює до "Сорочинського ярмарку" і "Майської ночі". Гоголівський інтертекст оприявнюється через паратекстуальні цитати й алюзії. Рідше застосовуються елементи кодової інтертекстуальності (топоси), семантичні форми (інтертекстуальні мотиви й традиційні образи), а також приклади системно-текстової референції (запозичення прийому). Зважаючи на щільність гоголівського інтертексту у повісті "Автомат", можна вести мову про усвідомлену стратегію: К. Гордієнко стилізує оповідь "під Гоголя". Белетрист застосовує гоголівський інтертекст для створення колоритного топосу українського пореволюційного села, а також для увиразнення характеристики персонажів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гоголь Н. Полное собрание сочинений : в 14 т. – Т. 1. [Электронный ресурс] / Н. Гоголь. – М. : Академия наук СССР, 1940. – 556 с. – Режим доступа : <http://rvb.ru/gogol/toc.htm>.
2. Гоголь Н. Полное собрание сочинений : в 14 т. – Т. 2. [Электронный ресурс] / Н. Гоголь. – М. : Академия наук СССР, 1937 – 764 с. – Режим доступа : <http://rvb.ru/gogol/toc.htm>.
3. Гордієнко К. Автомат / К. Гордієнко. – К. : Книгоспілка, Б.р. – 207 с.
4. Гордієнко К. Вечори на хуторі під Красносілкою / К. Гордієнко. – [Х.] : Рад. література, 1934. – 28 с.
5. Гордієнко К. Славгород / К. Гордієнко. – Харків : Книгоспілка, 1929. – 247 с.
6. Гордієнко К. Славгород / К. Гордієнко // Гарт. – 1928. – № 2. – С. 11–25.
7. Грабович Г. Гоголь і міф України // Г. Грабович // Сучасність. – 1994. – № 9. – С. 77–96; № 10. – С. 137–151.
8. Гундорова Т. Транзитна культура. Симптоми постколоніальної травми / Т. Гундорова. – К. : Грані-Т, 2013. – 548 с.
9. Киченко А. Гений Гоголя / А. Киченко // Вісник Черкаського університету. Серія "Філол. науки". – Вип. 158. – Черкаси : Черкаський нац. університет, 2009. – С. 6–11.
10. Кушнерьова М. Гоголівський текст в українській літературі другої половини ХХ століття : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 / М. О. Кушнерьова. – К., 2017. – 204 с.
11. Ленська С. Українська мала проза 1920-1960-х років: ідейно-тематичні доміанти, жанрові моделі і стильові стратегії : дис. ... д-ра філол. наук : 10.01.01 / С. В. Ленська. – К., 2015. – 470 с.

12. Манн Ю. Поэтика Гоголя / Ю. Манн. – [2-е изд., доп.] – М. : Художественная литература, 1988. – 414 с.

13. Мацапура В. Прием остранения в произведениях Н. В. Гоголя: специфика использования и способы выражения [Электронный ресурс] / В. Мацапура. – Режим доступа : <http://domgogolya.ru/science/researches/1412>.

14. Моллер-Салли С. “Классическое наследие” в эпоху соцреализма, или Похождения Гоголя в стране большевиков / С. Моллер-Салли // Соцреалистический канон / под общ. ред. Х. Гюнтера, Е. Добренко. – СПб., 2000. – С. 511–522.

15. Прохоренко Є. Творчість Миколи Гоголя в українській літературно-критичній і художній свідомості 20–30-х рр. ХХ ст. : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.05 / Є. Є. Прохоренко. – Дніпропетровськ, 2014 . – 224 с.

16. Шаповал М. Інтертекст у світлі рампи: міжтекстові та міжсуб'єктні реляції української драми / М. Шаповал. – К. : Автограф, 2009. – 352 с.

17. Шарова Т. Сатиричні твори Костя Гордієнка в його ранній творчості: повість “Автомат” і роман “Славгород” [Електронний ресурс] / Т. Шарова // Літературний процес: методологія, імена, тенденції. Філологічні науки. – 2016. – № 7. – С. 190–193. – Режим доступа : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Litpro_2016_7_39.

Стаття надійшла до редакції 8 жовтня 2017 року